

О КРИТИЧКОМ (У) БИБЛИОТЕКАРСТВУ

Драгана Поповић (1982)
Народна библиотека Србије,
Београд
dragana.popovic@nb.rs

Стручни чланак

УДК: 026/027:316.66

021.1

303:02

025.45UDC

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17052970>

Сажетак

Рад настоји да укаже на субјективни удео у развоју библиотекарства као науке и на начине на које је могуће инструментализовати га уместо досадашњег занемаривања и непризнавања. За то је најпре потребно увидети начине његовог испољавања, да би се потом критичким приступом преузетим од критичке теорије и критичке педагогије тежило ка објективнијем (мада не и сасвим објективном) развоју библиотекарства, које на тај начин прераста у критичко. Критичко библиотекарство омогућава поновну хуманизацију библиотекарства насупрот његовој дехуманизацији, која је последица све већег ослањања на његов информатички развој. Неопходно је притом користити се другим сродним наукама попут политикологије, педагогије, социологије, а библиотекарство мора да инсистира на свом педагошком аспект, усмереном не само ка корисницима него и самим библиотекама.

Кључне речи: критичко библиотекарство, књижевни канон, забрана књига, Универзална децимална класификација, педагошка улога библиотека

Не постоји земља, институција ни човек без одређених предрасуда. Међутим, предрасуда је само погрдан назив за уверење које не делимо – зато што и сами имамо предрасуде. Свако, на основу свог васпитања, културе, искуства, па и укуса стиче предрасуде. Оне могу да се подведу под неку идеологију или да буду личне природе, а најчешће су под утицајем и једног и другог. Када све то знамо, да смо условљени најпре породицом у којој се рађамо, затим земљом у којој живимо, језиком којим се споразумевамо, културом из које смо произашли, а ипак, и поред свих тих, колико обогаћујућих толико и опорезујућих фактора, желимо да се отворимо и за друге културе, људе, начине размишљања, какав труд треба да уложимо да своју личну и културну историју, које су неразмрсиво узајамно прожете, ставимо у заграде, не бисмо ли тиме задобили један другачији, свежији – нови поглед?

Немалу улогу, ако не и кључну, у томе треба да имају библиотеке. Чини се да велика доступност најразличитијих публикација, карактеристична за наше време и глобализацију, олакшава приступ разноврсним садржајима, а самим тим има и велики едукативни потенцијал. Међутим, мноштво не води квалитету него квантитету, у којем је потом тешко разабрати се. Као да је раније било лакше наћи прави пут до образовања и жељеног знања него данас, кад су чак и деца у основним школама затрпана уџбеницима различитих аутора и издавача из сваког предмета. Ипак, то је најчешће лажан избор, избор између истог, заоденутог у друго рухо, попут умножавања врста хране у супермаркетима – као кад уместо једног кекса наилазимо на десет његових подврста које се махом разликују по амбалажи, а када је разлика већа – то више није кекс који смо тражили. Кад смо у потрази за стручном литературом из било које области, још је и гора ситуација, и селекција се најчешће врши произвољно, или на основу савета – али ко је данас дорастао да буде саветник, да пажљиво испрати, на пример, све радове изашле о Шекспиру у само једној години?! Са књижевношћу није ништа лакше, многи се поводе за књижевним наградама приликом избора књиге коју ће наредну прочитати, било прозне или песничке, али и самих награда је превише, и та инфлација је, између осталог, компромитовала њихову поузданост.

Библиотеке, насупрот актуелним превирањима било у књижевности било у наукама, настоје да очувају објективан начин рада – ширећи свој фонд најчешће скромним средствима. Свеобухватност јесте идеал још од Александријске библиотеке, али је данас сасвим неостварив. Због тога ни фонд није неутралан. Примера ради, већина библиотека у Србији има већи део књига које припадају канону светске књижевности, који су многи покушали да одреде, а један од најпознатијих примера је канон Харолда Блума (*Harold Bloom*). У питању је, наравно, канон западне, америчке и европске књижевности, и то врло штур. Та ограда је ограничење при самом почетку ако би неко пожелео да се упути у књижевност до отприлике

половине XX века. Ограничен је географски јер не обухвата неевропске и неамеричке ауторе, затим и у оквиру онога што пружа лишен је свих аутора који не пишу на великим светским језицима, и родно је ускраћен – од 26 имена само четири су ауторке, од словенских књижевности само је Толстој присутан... Да ли је то заиста права слика најбољег од западне књижевности? С друге стране, давно су се већ појавили другачији канони – маргинализованих аутора у настојању да се дотле невидљивим ауторима обезбеди место, зато је настала нпр. *женска књижевност*; укратко, канон је постао контингентан, попут живота Шредингерове мачке, и самим тим се урушава у самог себе, јер контингентан канон је оксиморон.

Последњих деценија јача свесћ о томе да је (и) књижевна историја конструкт, те да је канон – појам свих других људских творевина – настао некаквим, можда и суровим, социјалним инжењерингом, да му је „природа“ друштвена и да он заправо представља променљиви производ доминантних интерпретативних и педагошких стратегија.¹

Укратко, књижевни канон је (п)остао политичка творевина и није чудо да се питање канона интензивирало крајем седамдесетих година XX века, кад је и борба за људска права била у зениту. Тако да је канон истовремено превише ригидан, искључујућ – а искључив и мора да буде, али не на политичкој основи, а с друге стране произвољан – због лабавих премиса које су омогућиле његово отварање, а због којих данас не причамо о *канону* (јединственом скупу најбољих дела која су преживела) него о *канонима* заснованим на политичким премисама, тј. на укључивању маргинализованих група, који неретко због политичког полазишта занемарују оно што би требало да буде главно – његову естетску природу. Отуд произилази неслагање око правог списка лектире у основном и средњошколском школовању, па се тај списак пречесто коригује, и самим тим слаби поверење у његову исправност. Међутим, шта је исправно? Жиру (*Henry Giroux*) примећује да је:

наставна пракса често заснована на „здраворазумским“ претпоставкама, које се релативно ретко доводе у питање од стране наставника и ученика, и чији је циљ да прикрију чињеницу да је знање друштвени конструкт. Овде се критика фокусира на наставника који се чини да нема слуха за сложени пренос друштвено заснованих дефиниција и очекивања, чија је сврха да репродукује и даје легијимитет доминантној култури на нивоу наставе.²

¹ Predrag Brebanović, *Antitetički kanon Harolda Blooma* (Београд: Фабрика књига, 2011), 57.

² Анри Жиру, *О критичкој педагогији*, превод Катарина Шћепановић (Београд: Едука, 2013), 31–32.

Као што се Жиру запитао о природи и функцији знања у контексту наставе, тако и свака дисциплина која преноси неко своје позитивно знање мора да се запита над природом и нарочито над функцијом и функционалношћу (јер та два нису синоними) своје науке. Знање, сваку науку која тражи своју практичну примену, па и библиотекарску, можемо схватити као друштвени конструкт, и једино што може да остане ван те стигме је филозофија, онако како Хабермас (*Jürgen Habermas*) истиче у *Теорији и пракси*. Међутим, то не значи да је морамо прихватити „здрavo за готово“, као датост, јер без свог промишљања свака наука се своди на свој занатски мануелни део и тек је њен теоријски аспект и чини науком. Другим речима, библиотекарство је неодвојиво од других друштвених наука попут политикологије, социологије, културологије, педагогије и све мора да их узме у обзир да би функционисало и да би се развијало. Хабермас указује на оно што је неопходно свакој духовној дисциплини: „критичко разлагање објективизма, наиме, објективистичког разумевања наука, које удео субјективне делатности подмеће унапред уобличеним предметима могућег сазнања”.³ „Саморефлексија је опажање и уједно еманципација, увиђање и уједно ослобођавање од догматске зависности. [...] Догматизам је у истој мери морални недостатак као и теоријска неспособност”.⁴

Критичко библиотекарство би требало да надвлада подразумевану објективност ове науке зато што ниједна друштвена наука не може да настоји на објективности која није у поседу субјекта, тј. човека који је увек идеолошки, емотивно, емпиријски обојен, да не набрајамо даље. На страну ставивши технолошки развитак библиотекарства, тј. његов информатички део, први корак је управо подредити технологију библиотекарству а не обрнуто, учинити је средством а не циљем по себи. „Забринутост за хуманизацију истовремено води до признавања дехуманизације, не само као онтолошке могућности већ и као историјске стварности”.⁵ Ниједна хуманистичка наука не треба да служи одржавању датог стања ствари јер би то значило да се не развија у складу са временом. Још су филозофи Франкфуртске школе указали на механизацију и технизацију друштвених наука, тенденцију која је у наше време још присутнија. Али основа друштвене науке је, како истиче Хабермас, безусловна сумња.⁶ Сумња је полазиште сваке филозофије од Сократа до данас, а у новије време, у наукама, еволуирала је у критицизам.⁷

3 Jürgen Habermas, *Saznanje i interes*, preveo Miodrag Cekić (Beograd: Nolit, 1975), 258.

4 *Ibid.*, 254.

5 Пауло Фреире, *Педагогија обесцрљених*, превела Весна Стаменковић (Београд: Едука, 2018), 25.

6 Habermas, *Saznanje i interes*, 33.

7 *Ibid.*, 40.

Када се инсистира на томе да свака наука, па и библиотекарство, почива на објективним чињеницама, то само значи да ради ширих увида у своју материју настоји да стави у заграде предрасуде својих делатника, тј. библиотекара. Без настојања да се личне наклоности и анимозитети ограниче, ако не и преиспитају, нема објективног приступа. То је, међутим, заједнички посао издавача, критичара, уредника, аутора, педагога, библиотекара и медија. Сви они заједно, мада не и сложно, утичу на то шта ћемо читати. Сарадња међу њима није довољно јака, нарочито између медија и свих осталих, јер медији имају премало едукативног садржаја и садржаја из културе и махом су оријентисани на лаку забаву. А међутим, управо су медији ти – од телевизије до друштвених медија – који највише обликују данашње читаоце. Тако, захваљујући популарности одређених (пре)кратких садржаја на друштвеним медијима попут Твитера, ко још има стрпљења да прочита књигу? Некада се знао обавезан списак лектире у школи, данас је и он изборан, и сваке године све краћи. А чим се мало тражи, још се и мање постиже. Деца више не морају ни да прочитају целе књиге, будући да су им одмах доступне препричане, филмоване, скраћене и сл. У XX веку идеал је био постићи масовно описмењавање становништва, а чини се да се у наше доба потребе за писменошћу свде, и чак замењују, информатичком писменошћу. Али информатичка писменост у ствари није писменост, већ вештина баратања одређеним алатима ради свакодневног сналажења. Марио Хиберт је „обухватањем разноврсних интердисциплинарних концепата покушао [...] разумјети разлоге потискивања социјално-епистемолошке функције библиотекарства која је ишчезавала пред информацијским менаџментом које су донијеле дигиталне технологије”.⁸

Дигиталне технологије допринеле су дехуманизацији и библиотекарства, уселивши се у сваку његову активност. Уместо олакшавајућег средства, све више постају циљ по себи. Не можемо и не треба да их искључимо из нашег делања, већ да будемо свесни да у нашем послу првенство треба да постоји дијалог између његових радника, којим се одлучује о најбољим радним стратегијама.

*Основна претпоставка ове [технократске] идеологије је да ми можемо узети под своје оно накнадно пасивно прилагођавање институционалној оквира технички најредујућим системима, дакле непланиране социо-културне последице техничкој најрејша, који продире у друштвени свет животи, на исти начин као што смо одавно ставили под своју контролу природне процесе.*⁹

⁸ Mario Hibert, *Digitalni odrast i postdigitalna dobra* (Zagreb: Multimedijalni institut, Institut za političku ekologiju, 2018), 13.

⁹ Jürgen Habermas, *Teorija i praksa: socijalnofilozofske studije*, prevod Dubravko Kolendić (Beograd: BIGZ, 1980), 358.

Притом, неизбежна је примедба да је информатички развој библиотекарства, ако не у супротности са демократским тежњама ове науке, у најмању руку немаран према њеним социо-културним проблемима. Писменост пак служи читању, а читање – најкраће речено – открићу. Открићу света и(ли) самог себе. И еманципацији, која је саставни процес читања добрих књига. И то је права улога писмености, а према том мерилу колико људи данас је стварно писмено, колико људи данас користи књиге, те сигурне куће нашег сећања, у било којим облицима, како би дошло до било каквог открића?

Проблем је, дакле, у истовременој инфлацији и девалвацији писане речи, два процеса који увек иду заједно. То је и проблем у недостатку цензуре, не идеолошке него цензуре некавалитета, у томе што се издаје и баштини у библиотекама и огроман број публикација из најразличитијих области, а највише књижевних, без икакве едукативне, односно естетске вредности. Поезију ће сви писати? Напротив, у читавом том књижарском и књижевном замешатељству све је мање поезије, тј. вредности, или је све мање видљива, под строматолитима публикација које, кад их прочитамо, пробуде у нама еколошку свест јер пожалимо папир који су злоупотребиле.

У настојањима да се читање популарише¹⁰ прибегава се стратегијама које неретко не бирају оно што нуде, као да је важно само читати, не и шта. А читање лоших књига у најбољем случају не значи ништа, али много чешће има за последицу све веће неразумевање писаног текста, и књижевности уопште, нарочито неправљење разлике између лепе и популарне књижевности, као и тривијализацију књижевности уопште. Постоји тенденција у основним школама да се ђацима намећу тзв. *гечје књиће* – да би читали било шта – тј. књиге „на лаке ноте“, без књижевне вредности, али рецимо са психолошком, јер је главни јунак дете сличног узраста и пролази кроз сличне проблеме. Међутим, таква књига, подилажење деци које нуди реплику њиховог живота, може да буде забавна, па и утешна, али је у ствари бесмислена, јер деца не добијају никакав садржај који већ не познају. Не треба заборавити да је књижевност наменски писана за децу релативно млад појам, заживео тек крајем XIX и процветао у XX веку, а да се најбољим *гечјим књићама* махом сматрају оне које нису ни писане за децу, попут дела Марка Твена (*Mark Twain*). Тако данас постоји и тзв. *јерсонална књића*, поклон у којем дародавац у већ исписан текст уписује име јунака, тј. онога коме је књига намењена. Дете добија књигу у којој је главни јунак. Међутим, таква књига, мада допадљива као дар и као идеја, садржи недовољно специфичан текст, тј. комбинацију најчешће коришћених мотива по бајкама и авантуристичким причама, и није јој сврха да њен

¹⁰ Не треба притом сметнути с ума ни гледање на књигу као на робу, тј. на нешто што треба продати.

читалац ужива у читању, него у – особеном поклону. Другим речима, није важна прича, него ко је њен јунак.

Насупрот растућој популарности опште инклузивности и проширења овог појма на готово сва поља мишљења, од моде до политике, библиотека ипак треба да буде ексклузивна у свом избору књига. Међутим, пошто је национална библиотека музејска установа која чува све што се изда у земљи, треба смислити једноставно решење како да се не преоптерети својим растућим фондом. Решење није у потпуном искључењу књига сумњиве вредности – било књижевне било едукативне – него у пребацивању обавезног примерка у електронски, барем за неке врсте публикација, јер је лакше складиштити хиљаде фајлова него исто толико папирних књига. Ми нисмо статични, него постојимо у историји. Самим тим, људска дела и традиција нису једном задата константа већ стално преиспитивање вредности прихваћених чињеница у савременом контексту – свако ново дело, сваки изум мења поредак већ постојећих дела.¹¹ Зато ни библиотекарство не треба да буде дефинисана схема у коју уклапамо сваку нову књигу, него мора да се мења под утицајем тих истих књига и времена.

Као библиотекари, ми неизбежно баратамо структурама, али често смо несвесни да постоје и извесне подструктуре које обликују оне видљиве, јавно доступне и признате. А УДК број, као и предметне одреднице које су са њим у вези, додељују библиотекари. Ма колико се настоји на објективности у раду, дешава се да ипак пресуди субјективност библиотекара који је обрадио књигу. Политика је истовремено обликотворна и дезинтегришућа сила која је упузала и у библиотекарство, што је очигледно кад размотримо писце који су донедавно писали на српскохрватском тј. хрваткосрпском језику, а кад је тај језик званично престао да постоји и кад се наша иначе не тако велика језичка заједница политички, мада не и лингвистички, разјединила не само на српски и хрватски него и на бошњачки, па и црногорски језик, настао је проблем у коју књижевност сврстати писце попут Владана Деснице, Меше Селимовића, Иве Андрића, Марије Чудине и свака нова земља је пристрасно „решила“ тај проблем. То брисање историје, тачније фарбање историје доводи у заблуду нове генерације које се први пут срећу са тим и, ако се озбиљно не позабаве овим проблемом, остају при информацији коју су затекли, рецимо, на Википедији, а коју, мада има одређену слабу контролу, углавном попуњава како ко хоће. Балканизација није захватила само наш геополитички простор него се разгранала и на наш културни и књижевни универзум. Компромисно решење је признати да смо живели у истој земљи, говорили истим језиком, па ако то и више није тако, не можемо оповргнути и да су

11 Т. С. Елиот (*Thomas Stearns Eliot*) у свом чувеном есеју *Традиција и индивидуални шаленаш* каже да свако ново дело мења поредак већ постојећих дела и, мада мисли на књижевност, ова идеја је врло примењива и на науку.

деца тог несрећног брака – писци који су у том периоду стварали такође живели у истој земљи и писали истим језиком. Лингвистика се не буни против оваквог закључка, али политика га не трпи. А библиотекарство? Поводи се за политиком, будући да су „библиотеке везане за власт, за обласне владе, за државе и војске”.¹²

Политика је у свим порама нашег друштва, чак и међу децом. Отуд расте потреба за освешћеним, критичким библиотекарством. Последњих година, како јача амерички пуританизам, све су чешћи захтеви да се одређена дела санкционишу због наводно упитног садржаја, те долази до забране књига у библиотекама. Најскорији примери су забрана књига са непримерним садржајем у школским библиотекама у конзервативније настројеним америчким државама попут Тексаса и Флориде, чак и књига попут *Слушкињине ѝриче* Маргарет Атвуд (*Margaret Atwood*)¹³ или дела добитнице Нобелове награде Тони Морисон (*Toni Morrison*).¹⁴ Још у Дантеовој *Комедији*, Франческа и Паоло завршавају у паклу зато што их је књига навела на недозвољени љубавни чин. Из сличног разлога ће неколико векова касније бити суђено и *Љубавнику леги* Чешерли Д. Х. Лоренса (*David Herbert Richards Lawrence*). Постоји и друга врста забране, као што је закон којим је Украјина забранила увоз књига из Русије и појачала надзор над свим књигама на руском језику због могућег антиукрајинског садржаја због ратног конфликта између ове две земље – што је само очигледан пример како политички изазвани ратови стварају и културне ратове и политика утиче на наше индивидуалистички настројено читање. И *Мајн кампф* је након Другог светског рата био забрањен у многим земљама због идеологије коју пропагира. С друге стране, постоји нада да забране књига сведоче о томе да оне још увек имају политичку тежину, тј. могућност да мењају гледишта, да поправљају или погоршавају свет.

И са ових простора можемо посведочити како је политика утицала на културу. Као пример може послужити културни феномен директно изазван разлазом Тита и Стаљина 1948. године. Наиме, до тог тренутка, српска и шире – југословенска култура се угледала на руску, и увозила руске филмове, преводила руске књиге као примерене и сродне и становницима тадашње Југославије. Али пошто је дошло до политичке дистанце, а будући да је америчка култура била исувише капиталистичка и различита од тренутне идеологије, Тито је по савету Моше Пијадеа почео да увози мексичке филмове, са тематиком довољно удаљеном да не буде опасна,

¹² Irene Valjeho, *Zapisano u beskraju: nastanak knjige u antičkom svetu*, prevela Dragana Bajić (Beograd: Laguna, 2021), 321.

¹³ Margaret Atwood, "Go Ahead and Ban My Book", 12. 2. 2023, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2023/02/margaret-atwood-handmaids-tale-virginia-book-ban-library-removal/673013/> (преузето 4. 3. 2025).

¹⁴ "Banned Books – *The Bluest Eye*", *Marshall Libraries*, 15. 8. 2024, <https://www.marshall.edu/library/bannedbooks/the-bluest-eye/> (преузето 4. 3. 2025).

а опет и примереном, нарочито кад се радило о Мексичкој револуцији, са чијим последицама је поратно југословенско становништво могло да саосећа. Наравно, масовно су увожени и филмови лаке, љубавне тематике и комедије.¹⁵ Између педесетих и шездесетих година XX века не само да је мексички филм постао изузетно популаран код нас него је посредно и мексичка музика добила свој југословенски одјек у виду музичког правца *Уи-Мех*, који је инкорпорирао традиционалну мексичку музику, а певачи тог времена су неретко препевавали мексичке песме.¹⁶

Будући да је читање, односно библиотека део наше друштвене реалности, оно не може бити аполитично, јер је политика показатељ стања тог друштва. Отуд произилази да и библиотекарство мора да разматра политичка питања, зато што је под директним упливом друштва. А политика обухвата и језичку политику. Тако је Сенфорд Берман (*Sanford Berman*) приметио да каталог Конгресне библиотеке обилује увредљивим предметним одредницама.¹⁷ Ни наша Универзална децимална класификација у томе не заостаје:

- 055.623 Деца рођена ван брака. Ванбрачна деца. Непризната деца. *Койилаг*¹⁸
- 056.231 Веома мале, веома ниске особе. *Кейеци*
- 056.264 Особе са говорном маном. Особе са говорним проблемима [Укључујући] *Тейавци. Муцавци*
- 056.47 Неприкладљиве особе. Особе које се не уклапају у средину. Ексцентрици. *Чудацци*
- 057.114 Особе са више запослења. Особе са неколико послова. *Тезіароши*
- 058.51 Изоловане, запуштене особе. Бескућници. Просјаци. Торбари. Скитнице. Луталице. *Пошукачи. Пројалице. Ошјадници*
- 057.88 Особе са некомплетним, незавршеним студијама или обуком, на било ком нивоу. *Пројали сџуденџи*¹⁹

¹⁵ Да ли онда изненађује оно што се након неколико деценија, кад је мексички утицај већ избледео, догодило у српској култури – популаризација хиспанофоних теленовела, која је почела крајем деведесетих, које су, као и мексички филмови, (биле) ескапистички утек на тренутну политичку ситуацију?

¹⁶ Robert McKee Irwin, "Mexican Golden Age Cinema in Tito's Yugoslavia", *Indiana University Press*, 4/10 (Spring 2010): 151–166.

¹⁷ Више о томе в. на адреси: https://repository.stcloudstate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1061&context=lrs_facpubs

¹⁸ Курзив је мој.

¹⁹ *Српски УДК онлајн*, <https://sr.udc-hub.com/search.php> (преузето 4. 3. 2025).

С друге стране, у XIX веку су неки амерички музеји излагали препариране Индијанце, па су их склонили онда кад је то постало политички неприхватљиво. Међутим, скривањем сопственог варварства у ствари су сакрили део своје белачке историје. Жижек је испричао случај како је његов пријатељ Индијанац рекао да више воли да га и даље зову Индијанцем него као што данас преовладава међу образованим људима назив *Native American*, зато што претходни назив сведочи о глупости белог освајача који је погрешно сматрао да је открио Индију. Тако да је овај, политички коректан термин, заправо заборав читаве историје. Левица се инсистирањем на политичкој коректности „повукла у некакав пуристички, фанатични морализам”,²⁰ тако да неодољиво подсећа на ставове викторијанског доба кад младе даме нису смеле изговорити ни реч попут „панталоне” због евентуалних непристојних асоцијација на њу.

Зато педагошка улога библиотека не сме да буде упитна. Библиотекари нису само пасивни записничари наше културе, они имају и активну улогу у њеном формирању, и зато је неопходно да се та улога врши свесно, а не по инерцији и без преиспитивања. Активно библиотекарство је критичко библиотекарство, у којем је библиотекар истовремено едукатор самог себе и корисника. Састављајући предметне одреднице и УДК бројеве, библиотекар сугерише кориснику да ли му одређена књига може послужити или не. На тај посредан начин библиотекар, поред учитеља и професора, утиче на токове културе и ниво образовања у којима живи и ради. „Библиотекар новог доба је сарадник и подршка наставнику. Користи дисперзивну наставу, на свим нивоима образовања, придружујући се концепту учења *ван зидова библиотеке*. Подстиче на употребу информационих извора, из папирних и електронских публикација”.²¹ Шчербинијина (*Юлија Шчербинијина*) истиче да, будући у својој суштини варијанта друштвене критике (попут критичке теорије и критичке педагогије, које јој претходе), критичко библиотекарство треба да преиспитује и исправља библиотечке дефиниције и оцењује библиотечке делатности у односу на културу читања, у чијој су служби.²² Критичко библиотекарство не треба мешати са нормативном критиком, која опажа и верификује дато стање ствари, већ се више настоји на његовој експланаторној и активној улози, као и у другим критички заснованим наукама.²³ Критичко библиотекарство је можда пут ка враћању

20 Rory Sutherland, „Intervju: Slavoj Žižek”, *Peščanik*, 12. 1. 2023, <https://pescanik.net/intervju-18/> (преузето 4. 3. 2025).

21 Јелена Ђоновић, „Библиотекар у образовном процесу”, *Библиотечкарство*, 39/1–2 (2023): 219.

22 Julija Ščerbinjina, *Vreme biblioskopa: savremeno doba u ogledalu književne kulture*, preveo Andrij Lavrik (Beograd: Clio; Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2024), 202–203.

23 Marija Mandić, Ana Kuzmanović Jovanović, „Kritičke studije diskursa”, u: *Priručnik kritike*, priredili Marjan Ivković, Željko Radinković (Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2023), 505.

достојанства какво су имали александријски библиотекарски у овој вештини у данашње време и ка пренебрегавању стереотипа који су се, нарочито у XX веку, формирали око библиотекара као пасивних трудбеника чији је основни посао да седе у тишини и пописују књиге, чија прашина прекрива и њих. Библиотекарски посао је подструктура сваког нашег знања, а самим тим и образовања и културе.

Савремена библиотека, замишљена као превасходно демократска установа,²⁴ не треба да буде само место одвијања демократских процеса, тј. сваком подједнако доступног стицања било културних било научних знања, већ и активни посредник између различитих култура и заједница. Другим речима, тамо где су неке информације ускраћене, нема демократије, а библиотека омогућава слободан приступ информацијама од којих је сачињено наше знање, и помоћу којих треба да се лакше и боље разаберемо у друштву у којем живимо.

„Тврдити да се библиотеке доживљавају као места задовољења не само културних, већ и информационих, образовних и социјалних потреба значи тежити ка идеалу јавног простора првог реда, који треба да обезбеди сваком грађанину могућност непосредног приступа информацијама и културним садржајима”.²⁵ То се данас, између осталог, постиже и дигитализацијом фонда, чиме се већем броју корисника омогућава лакши приступ. Не треба, међутим, претпоставити да је дигитализација завршни стадијум у развоју библиотекарства, већ је пре треба схватити као средство у његовој служби. Мада је за данашње бављење библиотекарством неопходно информатичко знање, не сме се занемарити ни његов социјални аспект. Како каже Хиберт:

*Док су се међу библиотекарима моли прашиши шек орјанизацијски йомаци информацијских йракси редукијом йрофесионалној иден-шишеша на шехнике моделирања, йројрамирања и дизајнирања йрозумерских йрошрошачких заједница, изосшанком кришичких информацијских студија йошово је йошйуно докинуш хабишаш хисторијско-йолишичких аншайонизама инхереншан социјалном каракшеру библиотекаршва.*²⁶

У Норвешкој је 2014. настао пројекат *Библиотека будућности (Framtidsbiblioteket / Future Library Project)*,²⁷ који обухвата помало дистопијску идеју садашњег рада на библиотеци будућности. Ауторка Кејти Патерсон

²⁴ Може се рећи да је још превод *Библије* на народне језике започео демократизацију књиге, а свакако представља корак ка демократији уопште.

²⁵ Јасмина Нинков, *Нова библиотека: иновативност и социјална улога библиотеке* (Љиг: Интернет клуб; Сомбор: Педагошки факултет, 2023), 63.

²⁶ Hibert, *Digitalni odrast*, 14.

²⁷ <https://www.futurelibrary.no/> (преузето 4. 3. 2025).

(*Katie Paterson*) почев од те године сакупља необјављена дела важнијих књижевника – увек по позиву – и потписује са њима уговор да се то дело неће штампати још сто година, тј. не пре 2114. године. Ова фиктивна библиотека будуће фикције у ту сврху има и читаву шуму посађену зато да би се од ње, једног дана, правио папир и штампале књиге. Самоодржив библиотечки и књижевни пројекат подсећа на неку врсту уточишта насталог услед сумње у нашу будућност, сумње која је ваљда заједничка свим генерацијама које морају да стрепе од нуклеарног рата, климатских промена... али помало забрињава идеја да ће библиотека у будућности бити тек усамљено острво, ма колико самодовољно било. Ниједан човек није острво, довољан сам себи, рекао је Џон Дон (*John Donne*), а самим тим ни његове институције нису оделите од његових других прегнућа. Библиотеке не егзистирају саме од себе и саме за себе, у супротном не би ни постојале. Критичко библиотекарство, критичко у библиотекарству настоји да укаже на ту чињеницу.

Atwood, Margaret, "Go Ahead and Ban My Book". 12. 2. 2023. <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2023/02/margaret-atwood-handmaids-tale-virginia-book-ban-library-removal/673013/> (преузето 4. 3. 2025).

"Banned Books – *The Bluest Eye*". *Marshall Libraries*. 15. 8. 2024. <https://www.marshall.edu/library/bannedbooks/the-bluest-eye/> (преузето 4. 3. 2025).

Brebanović, Predrag. *Antitetički kanon Harolda Blooma*. Beograd: Fabrika knjiga, 2011.

Habermas, Jirgen. *Saznanje i interes*. Preveo Miodrag Cekić. Beograd: Nolit, 1975.

Habermas, Jirgen. *Teorija i praksa: socijalnofilozofske studije*. Prevod Dubravko Kolendić. Beograd: BIGZ, 1980.

Hibert, Mario. *Digitalni odrast i postdigitalna dobra*. Zagreb: Multimedijalni institut, Institut za političku ekologiju, 2018.

Mandić Kuzmanović, Marija, Ana Jovanović. „Kritičke studije diskursa". U: *Priručnik kritike*, priredili Marjan Ivković, Željko Radinković, 495–535. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2023.

McKee Irwin, Robert. "Mexican Golden Age Cinema in Tito's Yugoslavia". *Indiana University Press*, 4/10 (Spring 2010): 151–166.

Sutherland, Rory. „Intervju: Slavoj Žižek". *Peščanik*. 12. 1. 2023. <https://pescanik.net/intervju-18/> (преузето 4. 3. 2025).

Ščerbinjina, Julija. *Vreme biblioskopa: savremeno doba u ogledalu književne culture*. Preveo Andrij Lavrik. Beograd: Clio; Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2024.

Valjeho, Irene. *Zapisano u beskraju: nastanak knjige u antičkom svetu*. Prevela Dragana Bajić. Beograd: Laguna, 2021.

Ђоновић, Јелена. „Библиотекар у образовном процесу". *Библиотекарство*, 39/1–2 (2023): 219–225.

Жиру, Анри. *О кришћичкој ђедагогији*. Превод Катарина Шћепановић. Београд: Едука, 2013.

Нинков, Јасмина. *Нова библиотека: иновативност и социјална улога библиотека*. Љиг: Интернет клуб; Сомбор: Педагошки факултет, 2023.

Српски УДК онлајн. <https://sr.udc-hub.com/search.php> (преузето 4. 3. 2025).

Фреире, Пауло. *Педагогија обесправљених*. Превела Весна Стаменковић. Београд: Едука, 2018.

Dragana Popović (1982)
National Library of Serbia,
Belgrade

TO CRITICAL (IN) LIBRARIANSHIP

Summary

The paper seeks to highlight the subjective role in the development of librarianship as a science and how it is possible to instrumentalise it instead of its previous neglect and non-recognition. To do this, it is first necessary to see the ways of its manifestation, and then, with a critical approach taken from critical theory and critical pedagogy, strive for a more objective (although not entirely objective) development of librarianship, which in this way grows into a critical one. Critical librarianship enables the re-humanisation of librarianship instead of its dehumanisation, which is a consequence of its increasing reliance on information technology development. It is necessary to use other related sciences such as political science, pedagogy, sociology, and librarianship itself, which must insist on its pedagogical aspect, directed not only towards users but also towards librarians themselves.

Keywords: critical librarianship, literary canon, banning books, Universal Decimal Classification, pedagogical role of libraries

Рад примљен: 8. априла 2025.
Рад прихваћен: 6. маја 2025.